

Ovo je bestsler prema kojem je snimljena jedna od najskupljih TV serija

Amazonov serijal Gospodar prstenova: Prstenovi Moći povod je za čitanje Silmarilliona, najvažnijega djela za istinsko razumijevanje Tolkienova opusa, u izdanju Lumena i prijevodu Marka Marasa. Oslonjen na Bibliju i mitologije mnogih naroda, Tolkien je stvorio fascinantnu priču o čovječanstvu koje je izgubilo raj zemaljski

Dok traju rasprave o tome jesu li prve epizode najskuplje serije u povijesti televizije i streaminga katastrofalne ili trijumfalne, zavirili smo u Silmarillion, zbirku pripovijesti J. R. R. Tolkiena na kojoj se temelji radnja Amazonova serijala Gospodar prstenova: Prstenovi Moći. U tome nezaobilaznom štivu za sve ljubitelje Tolkiena i fantasyja – mitskoj kozmologiji koja daje povijesni kontekst Hobitu i trilogiji Gospodar prstenova, u hrvatskom izdanju Lumena i u prijevodu Marka Marasa – čitatelji mogu saznati kako je, zapravo, sve počelo.

Priče iz Silmarilliona potječu iz duboke prošlosti, još od Prvoga doba svijeta kad je u Međuzemlju živio Morgoth, prvi Gospodar Tame, a vilenjaci visoka roda ratovali protiv njega da se domognu silmarila – Praiskonskih Dragulja koji sadržavaju čisto svjetlo rajskog Valinora. To djelo neobične ljepote, prepuno mističnih legendi, romantičnih i junačkih priča te strašnih ratova obilježenih iskonskim gnjevom, prvi je put objavljeno 1977. godine, četiri godine poslije Tolkienove smrti, nakon što su se njegov sin Christopher Tolkien i pisac Guy Kay uhvatili ukoštac s vrlo zahtjevnim zadatkom.

Tolkienov prvi i posljednji rukopis

Silmarillion nije obična knjiga; posrijedi je Tolkienov prvi i posljednji rukopis, opsežno djelo koje je glasoviti književnik i filolog pisao i uređivao cijeloga života. Knjigu izgubljenih priča, kako ju je na početku nazivao, počeo je koncipirati na bojištu u vrijeme Prvoga svjetskog rata želeći darovati svojoj zemlji zbirku legendi, u rasponu od velikih kozmogonija do romantičnih bajki. Od te bogate, raznolike i složene građe, prepune pjesama, ljetopisa, usmene predaje te teoloških i filozofskih razmatranja, Christopher Tolkien i Guy Kay pokušali su sastaviti povezanu pripovijest.

Zbirka pripovijedaka naslovljena Silmarillion sastoji se od pet dijelova. Prve dvije pripovijesti Ainulindalë i Valaquenta govore o nastanku svijeta, o bogovima i anđeoskim silama, a treća, Quenta Silmarillion, o posrnuću najdarovitijeg roda vilenjaka, njihovu progonstvu iz Valinora u Međuzemlje i borbi protiv sila zla. Priče Akallabêth (Pad Númenora) i O Prstenovima Moći i Trećem dobu opisuju Drugo, mračno doba svijeta, u kojemu Sauron postaje novi Gospodar Tame, vilenjaci kuju Prstenove Moći, a bogata i mudra kraljevina Númenor posrće, među ostalim razlozima, zbog „urođene ljudske slabosti“. Upravo u tom razdoblju zbiva se radnja serije Gospodar prstenova: Prstenovi Moći.

Priča o čovječanstvu koje je izgubilo raj

To je štivo iscrpno, detaljno i drukčije pisano od Hobita i Gospodara prstenova. Ono je vrsta povijesnog zapisa prožeta ljubavlju, izdajom, prijateljstvom i moći. Daje dubinu romanima koji su mu prethodili te popunjava praznine i nudi povijesni kontekst dotad tek dotaknut Tolkienovim perom.

"Da biste istinski razumjeli Gospodara prstenova, morate pročitati Silmarillion. Bez iskustva čitanja Silmarilliona Galadriel je samo kraljica koja se boji da će izgubiti kraljevstvo, no ona je puno više od toga, ona je posljednja Noldorka i sudionica Fëanorove pobune kojoj nije nimalo lako ostaviti sve što je sagradila u Međuzemlju i moliti oprost od Valara. Ako niste pročitali Silmarillion, mislite da je Aragorn samo prijestolonasljednik staroga kraljevstva koji ostvaruje svoje pravo i uzima krunu. No... Aragorn je, zapravo, posljednji nasljednik edaina, vilin-drugova koji su se suprotstavili Morgothu, kao i Númenorana, nekad ponosnog naroda koji je digao ustanak protiv Valara i propao", napominje urednica knjige Miroslava Vučić te ističe da je Tolkien, oslonjen na Bibliju i mitologije mnogih naroda, koje je kao poliglot izvrsno poznao, stvorio fascinantnu priču o čovječanstvu koje je izgubilo raj zemaljski.

ŠTO JE REKAO J. R. R. TOLKIEN O SVOJIM DJELIMA?

Evo što je sâm J. R. R. Tolkien rekao ne samo o Silmarillionu nego i o događajima u pripovijestima Pad Númenora i O Prstenovima Moći i Trećem dobu u opširnome pismu upućenom prijatelju Miltonu Waldmanu 1951. godine, u vrijeme kad je potonji bio urednik u izdavačkoj kući Collins. Podsjetimo, Tolkienova je neispunjena želja bila da Silmarillion i Gospodar prstenova budu objavljeni zajedno kao "jedinствена duga saga o Draguljima i Prstenovima".

O Silmarillionu i prvom posrnuću vilenjaka

Legendarni je Silmarillion poseban, napominje Tolkien u pismu, i razlikuje se od svega sličnoga jer nije antropocentričan; u njegovu središtu nisu ljudi, nego vilenjaci. Glavni dio priče, objašnjava, govori o posrnuću najdarovitijeg roda vilenjaka, njihovu

progonstvu iz Valinora (što je svojevrsni raj, dom bogova) na krajnjem zapadu, njihovu povratku u Međuzemlje, što im je rodni kraj, ali odavno pod vlašću Neprijatelja, i njihovoj borbi protiv njega, sile Zla koja je još vidljivo utjelovljena.

"Najvještiji vilenjak (Fëanor) zatočio je Svjetlo Valinora u tri vrhovna dragulja, silmarile. No domogao ih se Neprijatelj, usadio ih u svoju željeznu krunu i čuvao u svojoj neosvojivoj tvrđavi. Fëanorovi sinovi izgovore grozan i svetogrdan zavjet na neprijateljstvo i osvetu protiv svakoga, čak i bogova, tko se usudi zatražiti udio ili pravo na silmarile. Oni izopače veći dio svojega roda koji se pobuni protiv bogova, napusti raj i pođe u beznadan rat protiv Neprijatelja. (...) Prvi plod njihova posrnuća je ratovanje u raj, gdje vilenjak ubija vilenjaka, što zajedno s njihovim zlim zavjetom prati sva njihova kasnija junaštva, rađa izdaje i kvari sve pobjede", piše Tolkien.

Silmarillion, dodaje pisac, opisuje povijest rata prognanih vilenjaka protiv Neprijatelja koja se u cijelosti zbiva na sjeverozapadu svijeta (Međuzemlje). Ta je povijest protkana raznim pričama o pobjedi i tragediji, ali završava katastrofom, propašću Drevnoga svijeta, svijeta dugotrajnoga Prvoga doba.

O Sauronu i Prstenovima Moći:

"U Silmarillionu i pričama iz Prvoga doba Sauron je stvor iz Valinora koji se pokvario, ušao u Neprijateljevu službu i postao njegov glavni vojskovođa i sluga. U strahu se pokaje kad je Prvi Neprijatelj potučen do nogu, ali na kraju ne poslušava zapovijed i ne vrati se kako bi mu sudili bogovi. Ostaje u Međuzemlju. Vrlo polako, počevši od dobrih namjera – ponovni ustroj i obnova upropaštenog Međuzemlja 'koje su bogovi zanemarili' – on postaje iznova utjelovljeno Zlo, biće koje žudi za svemoći, i zato sve više izgara u mržnji (pogotovo prema bogovima i vilenjacima)", zabilježio je otac fantasyja.

U Drugome dobu svijeta mnogi su vilenjaci naivno slušali Saurona, a on je iskoristio njihovu slabost predloživši im da zajedno učine zapadno Međuzemlje jednako lijepim kao Valinor. Zapravo je to bio, objašnjava Tolkien, prikriven napad na bogove, poticaj da se stvori zaseban i nezavisan raj. Uz pomoć Sauronova znanja vilenjaci iz Eregiona izradili su Prstenove Moći, no kad su shvatili da ih Sauron želi zloupotrijebiti, tri su prstena sakrili, a ostale pokušali uništiti.

Usljedio je rat između Saurona i vilenjaka u kojemu je Međuzemlje još više razoreno. Eregion je osvojen i uništen, a Sauron se domogao mnogih prstenova. Njih je, prepričava Tolkien, predao onima koji su ih željeli prihvatiti (zbog častohleplja ili gramzivosti) kako bi ih do kraja pokvario i podvrgnuo sebi. Sauron je tako postao gotovo nedodirljivi vladar Međuzemlja.

O padu Númenora i nagradi koja je opasnija od kazne

U međuvremenu je, navodi se u pismu, raslo bogatstvo, mudrost i slava Númenora, pod lozama velikih i dugovječnih kraljeva koji su izravno potekli od Elrosa, sina Eärendilova i brata Elrondova. Njihovo posrnuće traje tijekom triju razdoblja, a usko je povezano sa zabranom koju su im izrekli bogovi, s urođenom ljudskom slabošću, ali i sa Sauronom koju je tu slabost znao iskoristiti. "Na zemlji je za ljude nagrada opasnija od kazne", upozorava autor Silmarilliona te ističe da je zabrana ovdje središnja tema, "neizbježna u svim ljudskim pričama".

Númenóranici iz svoje zemlje mogu vidjeti najistočniju 'besmrtnu' zemlju, Eressëa, a kao jedini ljudi koji govore vilinski jezik (naučen u danima njihova saveza), stalno su u vezi s prijateljima i saveznicima iz davnine, bilo u blaženstvu Eressëa, bilo u Gilgaladovu kraljevstvu na obalama Međuzemlja. Zato su se izgledom, pa čak i duševnim silama, jedva razlikovali od vilenjaka, ali su i dalje bili smrtni premda su nagrađeni trostrukim, pa i više nego trostrukim životnim vijekom. Njihova nagrada je njihova propast ili sredstvo njihove kušnje. Dug život daje im veća postignuća u vještini i mudrosti, ali rađa ljubomornim čuvanjem tih stvari i budi želju za tim da se što dulje uživa u njima. Bogovi su to dijelom predvidjeli, pa su u početku Númenóranima postavili zabranu: da nikad ne smiju otploviti u Eressëa ni na zapad izvan vidokruga svoje domovine. U svim drugim smjerovima mogli su putovati koliko god im se htjelo. Nisu smjeli zakoračiti na 'besmrtno' tlo jer bi se zaljubili u besmrtnost (unutar svijeta), koja bi se kosila s njihovim zakonom, s posebnom kobilicom ili darom koji su dobili od Ilúvatara (Boga) i koju, uostalom, njihova narav ne bi izdržala."

O kraju Drugoga doba i Staroga svijeta

Pad Númenora, tumači Tolkien, označava drugo posrnuće čovjeka (uzvišena čovjeka koji je i dalje bio smrtni) i donosi katastrofalan kraj ne samo Drugoga doba nego i Staroga svijeta, iskonskog svijeta predaje (koji je zamišljen kao ravan i omeđen).

"Kraj Drugoga doba obilježavaju Posljednji savez (vilenjaka i ljudi) i velika opsada Mordora. Završava zbacivanjem Saurona i uništenjem drugog vidljivog utjelovljenja zla. Ali plaćena je cijena i počinjena strašna pogreška. Gilgalad i Elendil usmrćeni su dok ubijaju Saurona. Elendilov sin Isildur odsijeca Prsten sa Sauronove ruke, pa ovaj gubi moć, a duh mu bježi u mrak. Ali zlo počinje djelovati. Isildur prisvaja Prsten za sebe, kao »krvarinu za oca«, i odbija baciti ga u obližnji oganj. Odlazi s vojskom, ali utapa se u Velikoj rijeci i Prsten je izgubljen, nitko više ništa ne zna o njemu. Ali Prsten nije uništen, a Mračna kula, sagrađena uz njegovu pomoć, još stoji – pusta je, ali nije razorena. Tako završava Drugo doba, dolaskom númenórskih kraljevstava i okončanjem posljednjeg kraljevanja vilenjaka visoka roda."

Završne su to Tolkienove riječi iz dugačkoga pisma prijatelju i uredniku koji ga je zamolio kratak opis građe vezane uz njegov izmišljeni svijet. „Teško je reći bilo što a da ne kažem previše: kad želim izreći nešto kratko, otvara se brana uzbuđenja, egoist i umjetnik u meni pokušava ispričovjediti kako je građa rasla, kako izgleda i što on (misli da) namjerava i pokušava svime time predočiti”, zabilježio je u uvodnom dijelu pisma, kao svojevrsnu ispriku, veliki engleski književnik, strastveni filolog i poliglot koji je za svoje likove – vilenjake, patuljke, hobite, orke i druga bića – smislio i posebne jezike.